

پایان نامه ها و پژوهش های قرآنی

مرکز حفظ و نگهداری

پایان نامه ها و پژوهش های قرآنی

موسسه معارف اسلامی امام رضا (ع)

طبق حقوق مؤلفین کلیه حقوق این پایان نامه محفوظ و موقوف به مؤلف آن می باشد
هرگونه استفاده از مطالب منوط به کسب اجازه از مؤلف می باشد

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

عنوان:

بررسی تأثیر مبانی فکری ابن تیمیه و ابن قیم

در تفسیرشان

استاد راهنما:

دکتر علی احمد ناصح

استاد مشاور:

دکتر محمد هادی مفتاح

نگارنده:

علی داودی فر

پاییز ۸۹

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

تاریخ: ۱۲ / ۸ / ۸۹
شماره: ۵ / ۶ / ۸۹
پیوست: —

برگ

صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تاییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل... تعالی فرجه الشریف) جلسه دفاعیه پایان نامه

آقای: داودی فر علی

به شماره دانشجویی: ۸۶۲۳۲۰۱۰۲۳

رشته: علوم قرآن و حدیث

تحت عنوان: بررسی تاثیر مبانی فکری ابن تیمیه و ابن قیم در تفسیرشان

با حضور هیات داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۸۹/۰۷/۱۸ تشکیل گردید.

در این جلسه پایان نامه مذکور با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۸

نمره به حروف هجری ۴۴ را با درجه عالی دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی و تاریخ امضاء	سمت	رئیس جلسه	امضاء
ناصر علی احمد	استاد راهنما	استادیار	
مفتح محمد هادی	استاد مشاور	استادیار	
شاکر محمد کاظم	استاد ناظر	دانشیار	
رحمان ستایش محمد کاظم	استاد ناظر	استادیار	
اعرابی غلامحسین	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	استادیار	

مدیر امور آموزش و تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء

معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده
نام و امضاء

آدرس:

قم، جاده قدیم اصفهان،
دانشگاه قم

دپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

پست آموزشی: ۲۸۵۵۶۸۴

پست اداری: ۲۸۵۵۶۸۶

پست دانشجویی: ۲۸۵۵۶۸۸

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

تشکر و قدر دانی:

با سپاس از الطاف بی منتهای حضرت باری تعالی و عنایات کریمه اهل بیت (علیهم السلام)، حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها)، بدین وسیله از کلیه اساتید و عزیزانی که نگارنده را در به ثمر رساندن این پژوهش یاری نمودند و نیز از پدر و مادر و همسر مهربانم که وجوشان مایه دلگرمی و رحمت برای این حقیر است، صمیمانه تقدیر و تشکر می شود.

از استاد گرامی و بزرگوار جناب آقای دکتر. علی احمد ناصح که راهنمایی اینجانب را در امر تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نمودند، کمال تشکر و سپاسگزاری را دارم.

همچنین لازم می دانم از جناب آقای دکتر محمد هادی مفتاح که به عنوان استاد مشاور، بنده را مورد لطف قرار دادند قدر دانی نمایم.

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

چکیده:

قرآن کریم کلام وحی و بهترین و جامع ترین کتاب آسمانی می باشد. که از دیر باز به عنوان منبع اصلی استخراج حقایق و معارف و احکام و دستورات دین مبین اسلام توجه بسیاری را به خود جلب کرده، تا آنجا که تفسیر و بیان معانی آیات قرآنی، و کشف مقاصد و حقایق آنها، از عصر نزول قرآن شروع شده، و جزء قدیمی ترین اشتغالات علمی دانشمندان اسلامی بوده، تا جایی که هم اکنون هزاران اثر در این زمینه نگاشته شده است. یکی از فرقی که با نگرشی خاص به تفسیر آیات الهی پرداخته است اهل حدیث و سلفیه می باشد. تحقیق حاضر سعی دارد به بررسی تأثیر اصول و مبانی فکری ابن تیمیه حرآنی و ابن قیم جوزی به عنوان دو تن از بزرگترین پیشوایان این فرقه، بر تفسیر آنها از کلام خداوند بپردازد. در این راستا در فصل اول این پایان نامه که به کلیات بحث اختصاص یافته است، به بیان زندگی نامه و آثار تفسیری ابن تیمیه و ابن قیم و اصول و مبانی اهل حدیث و سلفیه پرداخته شده و در فصل دوم نیز، دیدگاه های تفسیری این دو در زمینه اصول اعتقادات به عنوان خط سیر اصلی فکری آنان در قالب بخشهای مختلف ارائه گردیده است. و در آن از عوامل انحراف آنها از معانی حقیقی آیات قرآن کریم سخن رانده شده است از جمله: اتکای افراطی به فهم مخاطبان عصر نزول (طریق سلف)، ظاهر گرایی و منع تأویل به معنای اصطلاحی آن و حجت دانستن معانی عرفی قرآن، پرهیز از عقل گرایی، انکار حقایق تاریخی و جرح و تعدیل مغرضانه روایات تفسیری. که پیامدهای این انحراف، به صورت مجموعه ای از تفاسیر نابجا و غیر صحیح از آیات الهی همچون تجسیم و... ظهور و بروز یافته است.

کلید واژگان: ابن تیمیه، ابن قیم، اهل حدیث، سلفیه، اصول اعتقادات، ظاهر گرایی،

نفی تأویل

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
مقدمه	
۱	۱. تعریف مسأله و بیان سؤال های اصلی تحقیق
۱	۲. سابقه و پیشینه تحقیق
۱	۳. ضرورت انجام تحقیق
۲	۴. فرضیه ها
۲	۵. هدف ها و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق
	فصل اول: کلیات
۳	بخش اول: زندگینامه ابن تیمیه
۳	۱. شرح حال
۶	۲. نظر بزرگان اهل سنت در مورد ابن تیمیه
۷	۲-۱. انتقاد تند ذهبی از ابن تیمیه
۸	۲-۲. ابن حجر عسقلانی و نسبت نفاق به ابن تیمیه
۸	۲-۳. سبکی بدعت گزار دانستن ابن تیمیه
۹	۲-۴. گمراه و گمراه گر شمردن ابن تیمیه از سوی ابن حجر مکی
۹	۳. آثار
۹	الف) در تفسیر
۹	ب) در عقاید
۱۰	ج) در فقه
۱۰	د) مؤلفات
۱۰	بخش دوم: زندگینامه ابن قیم
۱۰	۱. شرح حال
۱۳	۲. شاگردان
۱۴	۳. آثار

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

۱۴	الف) در تفسیر.....
۱۴	ب) در عقاید.....
۱۵	ج) در فقه.....
۱۵	د) در عرفان.....
۱۵	ه) سایر مولفات.....
۱۶	بخش سوم: سلفیه.....
۱۶	۱. معنای سلفیه.....
۱۶	الف) تعریف سلفیه از دیدگاه موافقان.....
۱۷	ب) تعریف سلفیه از دیدگاه مخالفان.....
۱۸	۲. تاریخچه سلفیه.....
۱۹	۳. روش فکری سلفیه.....
۲۰	۴. ظهور و هایت.....
۲۴	بخش چهارم اهل حدیث.....
۲۵	۱. زمینه های پیدایش اهل حدیث.....
۲۵	الف) مستندات نبوی.....
۲۶	ب) مستندات اثری.....
۲۹	۲. بزرگان اهل حدیث.....
۳۱	۳. اصول اهل حدیث.....
۳۱	۳-۱. منع تأویل.....
۳۱	الف) فرقه های اهل حدیث در منع تأویل.....
۳۲	ب) منع تأویل در سیر تاریخی.....
۳۳	ج) نظر ابن تیمیه در خصوص تأویل.....
۳۴	د) نظریه علامه طباطبائی.....
۳۶	۳-۲. ظاهرگرایی.....
۳۷	۳-۳. دور دانستن ساحت عدل الهی از هرگونه اندیشه و نظر.....
۳۸	۳-۴. رویت خدا.....

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

۳-۵. ایمان هم قول است و هم عمل ۳۸

۳-۶. اعتقاد به افضلیت ابوبکر و عمر ۳۸

نقد و بررسی ۳۸

فصل دوم: دیدگاه های تفسیری ابن تیمیه و ابن قیم در اصول اعتقادات

مقدمه ۴۱

بخش اول: توحید ۴۲

۱. توحید صفاتی ۴۳

۱-۱ مرنی بودن خداوند ۴۴

دلایل معتقدین به رویت ۴۵

الف) عقلی ۴۵

ب) نقلی ۴۵

نقد دلایل فوق ۴۶

روایات در عدم رویت ۴۸

۱-۲. جسمانیت خداوند ۵۱

اقوال معتقدین ۵۱

نقد و بررسی ۵۳

۱-۳. اثبات جهت و مکان برای خداوند ۵۵

نظر موافقین ۵۵

نقد این نظر ۵۷

نتیجه گیری ۶۱

۲. توحید عبادی ۶۲

۱-۲. طلب از اولیاء خدا و اعمالی که برای آنها پس از مرگشان انجام می شود ۶۳

۱-۱-۲. توسل به اولیاء ۶۳

استنادات ابن تیمیه و ابن قیم در مخالفت با توسل به اولیاء ۶۵

الف) قرآن کریم ۶۵

نقد و بررسی ۶۶

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

- ۶۹ ..... (ب) دلیل دیگر.....
- ۷۰ ..... نقد دلیل فوق.....
- ۷۱ ..... آیات قرآن در مورد توسل.....
- ۷۱ ..... الف) آیه توسل.....
- ۷۲ ..... ب) آیه وحدت.....
- ۷۳ ..... ج) آیه استغفار.....
- ۷۴ ..... د) آیه مدح متوسلان.....
- ۷۵ ..... هـ) آیه طلب استغفار.....
- ۷۵ ..... روایات اسلامی و توسل.....
- ۷۸ ..... نتیجه بحث.....
- ۷۹ ..... ۱-۲. شفاعت و طلب حاجت اخروی از ارواح مقدسه مثل مدد در قیامت.....
- ۸۰ ..... انواع شفاعت.....
- ۸۰ ..... الف) شفاعت تکوینی.....
- ۸۱ ..... ب) شفاعت تشریحی.....
- ۸۲ ..... نظر ابن تیمیه و هم کیشانش در مورد مسأله شفاعت.....
- ۸۳ ..... دلایل ابن تیمیه و شاگردانش در مورد مسأله شفاعت.....
- ۸۳ ..... الف) نهی صریح قرآن از پرستش غیر خدا.....
- ۸۳ ..... تقد.....
- ۸۵ ..... ب) ادعای اینکه در سیره صحابه و ائمه مذاهب چنین عملی نبوده است.....
- ۸۵ ..... نقد.....
- ۸۸ ..... دلایل و مدارک شفاعت.....
- ۸۸ ..... الف) قرآن.....
- ۸۹ ..... گروه اول: آیاتی که به طور مطلق شفاعت را نفی می کنند.....
- ۸۹ ..... گروه دوم: آیاتی که شفیع را منحصرأ خدا معرفی می کنند.....
- ۸۹ ..... گروه سوم آیاتی که شفاعت را مشروط به اذن خدا می کنند.....
- ۹۰ ..... گروه چهارم آیاتی که شرایطی را برای شفاعت شونده بیان کرده اند.....

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

- ۹۰ ..... شروط شفاعت با استناد به آیات قرآنی.....
- ۹۰ ..... قابلیت برای شفاعت شدن.....
- ۹۱ ..... قابلیت برای شفاعت کردن.....
- ۹۱ ..... مأذون بودن از سوی خداوند.....
- ۹۱ ..... تأثیر شفاعت.....
- ۹۲ ..... (ب) روایات.....
- ۹۳ ..... ۳-۱-۲. نذر، ذبح، صدقه، سوگند و.....
- ۹۳ ..... نظر ابن تیمیه در مورد نذر و ذبح و قربانی.....
- ۹۴ ..... پاسخ.....
- ۹۵ ..... الف) سوگند دادن خدا به منزلت اولیاء.....
- ۹۶ ..... ب) سوگند به غیر خدا.....
- ۹۶ ..... دلایل بر جواز سوگند به غیر خدا.....
- ۹۸ ..... ۲-۲. اعمالی که در رابطه با قبر، پیکر مطهر و اشیاء مرتبط با اولیاء الهی می باشد.....
- ۹۸ ..... ۱-۲-۲. زیارت قبور.....
- ۹۹ ..... دلایل ابن تیمیه بر حرمت زیارت قبور.....
- ۱۰۲ ..... نقد.....
- ۱۰۳ ..... احادیث زیارت قبور.....
- ۱۰۶ ..... ۲-۲-۲. بناء بر قبور.....
- ۱۰۸ ..... ۳-۲-۲. تبرک به چیزهای مقدس مثل تربت و ضریح مقدس.....
- ۱۰۹ ..... نظر سلفیون در مورد تبرک.....
- ۱۰۹ ..... دلایل نقلی تبرک.....
- ۱۱۰ ..... الف) تبرک در قرآن.....
- ۱۱۱ ..... ب) تبرک در روایات.....
- ۱۱۵ ..... نتیجه.....
- ۱۱۷ ..... بخش دوم: عدل.....
- ۱۱۷ ..... ۱. جبر و اختیار.....

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

۱۱۸	..... نظر ابن تیمیه
۱۱۹	..... نقد این نظر
۱۲۰	..... ۲. ملاک حسن و قبح افعال
۱۲۰	..... اعتقاد ابن تیمیه و ابن قیم در این باب
۱۲۱	..... نقد
۱۲۴	..... بخش سوم: نبوت
۱۲۴	..... عصمت
۱۲۵	..... دیدگاه های مختلف در مورد عصمت انبیاء
۱۲۵	..... ۱. اصحاب حدیث و حشویه
۱۲۶	..... ۲. معتزله
۱۲۶	..... ۳. شیعه امامیه
۱۲۶	..... ۴. دیدگاه ابن تیمیه و هم فکرائش در خصوص عصمت پیامبران الهی
۱۲۷	..... نقد این نظر
۱۲۹	..... بخش چهارم: امامت
۱۲۹	..... صفات امام
۱۲۹	..... ۱. عصمت
۱۳۰	..... دلایل قرآنی عصمت امام
۱۳۰	..... الف) اطاعت از اولی الامر
۱۳۰	..... تفسیر ابن تیمیه از آیه
۱۳۱	..... پاسخ
۱۳۳	..... ب) آیه تطهیر
۱۳۳	..... تفسیر ابن تیمیه از آیه
۱۳۴	..... پاسخ
۱۳۸	..... ج) آیه ابتلاء
۱۳۸	..... نحوه استدلال آیه بر عصمت امام، همراه با نظرات مخالفین
۱۴۲	..... ۲. وجوب نصب و تعیین به نص

۱۴۲	..... ۱-۲. دلیل عقلی
۱۴۲	..... ۲-۲. استنادات قرآنی
۱۴۲	..... آیه ولایت
۱۴۲	..... نظر ابن تیمیه در مورد آیه
۱۴۵	..... پاسخ
۱۵۲	..... ۳. افضلیت
۱۵۲	..... نظر ابن تیمیه
۱۵۳	..... دلایل افضلیت امام
۱۵۳	..... الف) آیه « أفمن يهدى الى الحق احق أن يتبع... »
۱۵۴	..... ب) آیه « قل هل يستوى الذين يعلمون و الذين لا يعلمون »
۱۵۴	..... ج) روایت امام رضا(ع)
۱۵۶	..... بخش پنجم: معاد
۱۵۶	..... دیدگاه ابن تیمیه و ابن قیم در خصوص معاد
۱۵۷	..... جمع بندی و نتیجه
۱۶۰	..... فهرست منابع مأخذ
۱۶۰	..... الف) منابع فارسی
۱۶۲	..... ب) منابع عربی
۱۷۲	..... ج) منابع اینترنتی

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا(ع)

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

خ

مقدمه

(طرح تحقیق)

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲

پست الکترونیکی: info@Maaref.ir

پایگاه اطلاع رسانی: www.Maaref.ir

۱. تعریف مسأله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق:

قرآن کریم آخرین کتاب آسمانی و منبع وحیانی دین مقدس اسلام است که فهم آیات نورانش و دسترسی به مراد خداوند از آنها به ملاکها و قواعد ویژه‌ای نیازمند است. در این راستا از همان زمان عصر نزول، شمار زیادی با شیوه‌های فکری متفاوت و معیارها و مبانی مختلف به تفسیر کلام وحی پرداختند. از این رهگذر برخی چون سلفیه با بهره‌گیری از نوعی تفسیر خاص از آیات الهی به مستندسازی مبانی فکری خویش پرداختند.

در این ارتباط، موضوع پژوهش حاضر، بررسی تأثیر مبانی فکری ابن تیمیه و ابن قیم به عنوان دو تن از بزرگترین مفسران سلفی، در تفسیرشان از آیات الهی و تحقیق در آراء و نظریات تفسیری آنها است. سؤال‌های اصلی این تحقیق عبارتند از

- ۱-۱. آیا تفاسیر ابن تیمیه و ابن قیم از اعتقادات و تعصبات مذهبی آنها تأثیر پذیرفته است؟ و در صورت مثبت بودن پاسخ، میزان این تأثیر پذیری تا چه حد بوده است؟
- ۲-۱. مهمترین نمونه‌های این تأثیر در تفسیر چه آیاتی رخ داده است؟
- ۳-۱. چه عواملی باعث شده است که تفاسیر ابن تیمیه و ابن قیم از تعصبات مذهبی تأثیر پذیرد؟

۲. سابقه و پیشینه تحقیق:

طبق بررسی‌های انجام‌شده در کتب، مقالات و کارهای پژوهشی پیرامون این موضوع اثر مستقلی یافت نشد. البته در زمینه سلفی‌گری و گرایشهای اعتقادی، کلامی و فقهی آنها آثاری نگاشته شده اما هیچ‌یک از آنها به صورت مستقل به مسأله تأثیر پذیری تفاسیر ابن قیم و ابن تیمیه از مبانی فکری و تعصبات مذهبی آنها نپرداخته‌اند.

۳. ضرورت انجام تحقیق:

گسترش و استمرار اندیشه‌های انحصار طلبانه سلفیه و وهابیت در سالهای اخیر و نحوه استدلال آنها به آیات قرآن برای ترویج اندیشه‌های خویش با تمسک به تفسیری خاص از آیات

الهی، ضرورت انجام تحقیقی را که تفاسیر ابن تیمیه و ابن قیم را از لحاظ میزان احاطه و تسلط تعصبات مذهبی بر آنها مورد بررسی قرار دهد؛ بیش از پیش آشکار می سازد.

۴. فرضیه ها

به نظر می رسد تفاسیر ابن تیمیه و ابن قیم از مبانی فکری و اندیشه های سلفی متأثر شده اند و این تأثیر پذیری تا حدود بسیار زیادی بوده است

آیات صفات الهی، حیات برزخی، زیارت، شفاعت، تبرک، استغاثه به ارواح اولیاء خدا از مهمترین نمونه های تأثیر پذیری تفاسیر ابن تیمیه و ابن قیم از مبانی فکری آنها می باشند

جمود عقلی، تمسک به ظواهر آیات قرآن، مخالفت با تأویل در آیات مربوط به صفات و تلاش برای مقابله با کسانی که مسائل فلسفی و عقلی را به عقاید اسلامی وارد کردند از عوامل این تأثیر پذیری می باشد.

۵. هدف ها و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق:

هدف و کاربردی که از انجام این تحقیق انتظار می رود این است که با شناخت اندیشه های ابن تیمیه و ابن قیم و روش آنها در تفسیر آیات قرآن به بررسی میزان تأثیر پذیری این تفاسیر از تعصبات مذهبی پرداخته و مواضع، علل و عوامل زمینه ساز آن را معرفی نماید.

مؤسسه معارف اسلامی امام رضا

آدرس: قم، بلوار شهید منتظری، کوچه شماره ۸، پلاک ۱۲